

ving beteekenen; immers, men vindt hier niets anders, dan eene omschrijving van de landen, welke daartoe behoorden.

Onze geschiedschrijvers zijn het in de hoofdzaak eens, dat de zeven zeelanden zich eenmaal oostwaarts tot de *Elbe* en westwaarts tot het *Flie*, of den *Rijn*, hebben uitgestrekt. Enkelen willen ze niet verder, dan oostwaarts tot de *Wexer*, uitbreiden; terwijl SCHOTANUS, in zijn *Tractaat*, in het eerste zeeland *Hoorn*, *Medenblik*, *Enkhuizen* enz., opneemt, en, als het ware, eene negative beschrijving van deszelfs bestaan geeft.

Bij het lezen daarvan, en na dit met het overige der geschiedenis in verband te hebben gebragt, was ik het hiermede niet geheel eens, en vermoedde, dat men hieromtrent zeer gebrekkig was geweest. Ik las andere schrijvers, en kwam eindelijk op het denkbeeld, dat dit eene verwarde opgave was, waaruit eenen hooger en oorsprong te vinden zoude zijn, en dat men ons de overblijfselen voor een geheel had opgedischt.

Bij onderzoek viel het mij ligt, mij van de waarheid daarvan te overtuigen, en ik hoop ook U, zoo niet geheel, ten minste ten deele, te overtuigen, dat mijne zienswijze niet van allen grond ontbloot was. Mijne nasporingen leidden mij daartoe, dat ik eenen vroegeren Frieschen bond vond, en van eene grootere uitgestrektheid, waarvan ook met eenen flauwen trek in onze geschiedenis, doch veel meer in die van de omliggende volken, gewaagd wordt.

Het onderwerp is vatbaar voor groote uitbreiding, en zoude, wel uitgewerkt, misschien een groot boekdeel kunnen beslaan; doch op zulk een veld kan, noch mag, ik mij thans niet begeven. Gij zult U daarom dezen avond tevreden moeten stellen met eenige hoofdpunten, door mij aangestipt, te hooren voordragen, welke, bij naauwkeu-

riger onderzoek en uitbreiding, den toets der waarheid — zoo ik meen — zouden kunnen doorstaan. — Oppervlakkig, ja, zeer oppervlakkig, zal ik U dezelve mededeelen, voor den geschiedkenner evenwel genoegzaam, om hierdoor op het spoor te geraken.

Brengen wij nu met dit traktaat de in de oude Friesche wetten voorkomende vier water- en drie landwegen in verband, dan krijgen wij wederom die zelfde verdeeling. De waterwegen waren de *Elbe*, de *Wezer*, de *Eems*, en het *Flie*, of de *Rijn*. De landwegen liepen van *Hamburg*, of wel *Oldenburg*, tot *Jever*; van *Munster* tot *Emden*, en van *Coeverden*, of wel *Leeuwarden*, naar *Stavoren*.

In deze opgave vindt men eene tweeledige verdeeling van *Friesland*; de eerste van af de *Zuiderzee* tot de *Elbe*, de tweede van de *Zuiderzee* tot de *Wezer*. Wij vermeenen, dat niet alleen beide verdeelingen bestaan hebben, maar dat er nog eene andere, vroegere en grootere, bestaan heeft, waarover nader.

Wat de eerste betreft, deze klimt zeer waarschijnlijk op tot omtrent het begin der dertiende eeuw, terwijl de laatste van veel latere dagteekening is, blijkbaar uit de geschiedschrijvers en het traktaat bij SCHOTANUS.

Allerbelangrijkst is het, mijns oordeels, dit nader te onderzoeken; terwijl het mij voorgekomen is, dat, wanneer men een behoorlijk onderzoek daarstelt, het minder moeilijk zal zijn, dan het zich in den eersten opslag voordoet. — Later zullen wij hooger, doch vooreerst tot de tijden van *KAREL den grooten*, opklimmen.

Ten dien tijde zeggen *LUDEN*, *LEDEBUR* en andere schrijvers, dat *Friesland* in *Oost-* en *West-Friesland* verdeeld was, en voegen er bij, dat het later in drie deelen verdeeld is geworden. Het eerste gedeelte bevatte de landen tusschen den mond der *Maas*, of den *Cincfal*, en de *Zuiderzee*. Het tweede tusschen de *Zuiderzee* en de *Lau-*

wers. Het derde tusschen de *Lauwers* en de *Wezer*. Het eerste gedeelte viel *KAREL den kalen* ten deel, de twee andere aan *LODEWIJK den vromen*. In deze twee laatste deelen zouden wij onze laatste uitgestrektheid weder kunnen vinden, te weten dat, tusschen de *Zuiderzee* en de *Wezer* gelegen.

Wij, voor ons, gelooven evenwel, dat al de opgaven, tot dezelve betrekkelijk, de proef van naauwkeurigheid niet kunnen doorstaan, en dat wij, in aanmerking genomen het traktaat, bij *SCHOTANUS* te vinden, hetzelfde oostwaarts ten minste tot de *Elbe* moeten uitstrekken. Wij willen dit traktaat eens in het kort nagaan.

Dit noemt het eerste zeeland *West-Friesland*: Bevattende *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik* enz. Dit was door den Graaf van *Holland* overheerd.

Het tweede: Zich strekkende van *Stavoren* tot *Leeuwarden*, geheel *Westergo*, *Doniawarstal*, *Wymbritzeradeel*, met al hun toebehooren.

Het derde: *Oostergo*, met geheel *Smallingerland*, *Born-deel*, *Handmare*, *Haskerwoud*, de *Lage Wouden* en *Rauwerderhem*, *Achtkarspelen* en *Kollumerland*. — Van dit en het tweede zegt het, dat zij nog vrij zijn, en anders geen heer, dan den Keizer, erkennen.

Het vierde: *Stellingwerf*, *Schoterwerf*, *Kunerzyl*, *Geethorn*, *Vollenhove*, *Steenwijk* en geheel *Drenthe*. — Dit, zegt het, heeft de Bisschop van *Utrecht* bedwongen, met uitzondering van *Stelling-* en *Schoterwerf*.

Het vijfde: *Langewold*, *Vredewold*, *Humers*, *Middagten*, *Hunsingo*, *Fivelingo*, *Groningen*, het *Oldampt*, *Reiderland*, *Westerwolde*, met al de wouden, welke tusschen de *Eems* en *Westfalen* gelegen zijn. — Het meereendeel hiervan is nog vrij, daar sommige aan Joncker *KENO* en Graaf *ULRICK*, andere aan *Groningen*, onderdanig zijn.

Het zesde: *Emden, Emderland, Broekmerland, Aurikerland, Oostlengerland, Harlengerland, Dole en Norderland*, met zijn toebehooren. Is door Jonker KENO van *Broekmerland* bedwongen.

Het zevende: *Rustringerland, Winingerland en Buthiadingerland*. Door SIBOLT, EDE ZOOH, Jonker KENO's zwager, bezeten.

Hieruit ziet men, mijns oordeels, duidelijk, dat dit traktaat op eenen vroegeren bond ziet, en dat er toen maar weinige districten meer onder behoorden, en deszelfs ontbinding nabij was, hetwelk wij nu verder nog meer zien zullen.

Op dit alles volgt nu, dat *Overlengerland, Moermerland en Lingen*, ook deelen dezer zeelanden zijn, welke KENO mede bedwong, en aan FOCKO UKENA in leen gaf; dat *Sagelterland* er mede toe behoord heeft, maar toen schatting aan den bisschop van *Munster* betaalde. Het vervolgt, en nu gaat het over de *Wezer* tot de *Elbe*: *Scheedland, Hadelerland, Wynderland*, over de *Wezer*, zijn (waren, meent het) ook deelen van deze zeven zeelanden, en deze heeft de Bisschop van *Bremen* bedwongen. Het eindigt met over de *Elbe* te gaan, en zegt, zonder er wijders iets bij te voegen: Doch *Dithmers* is nog onbehinderd. Dit zal wel *Ditmarschen* zijn, de landstreek tusschen de *Elbe* en de *Eider* gelegen.

Dit traktaat brengt ons oostwaarts niet alleen tot, maar over, de *Elbe*, tot aan de *Eider*. En ook zeer natuurlijk; want de geschiedenis leert ons, dat ook daar, tot aan *Jutland*, Friezen woonden, en dat zij nog daar wonen, tusschen de *Eider* en de *Widau*, gelijk de *Ditmarschen* tusschen de *Eider* en de *Elbe*, hebben wij bij eigen ondervinding. Ook weten wij, dat KAREL de groote tot in die streken is doorgedrongen, en tegen de Deenen geoorloofd heeft, waaraan het *Dannewerk*, waarvan nu nog

sporen overig zijn, zijn aanzijn te danken had; alsmede, dat KAREL de Friezen verzocht heeft, om, boven het aangegaan accoord, hem tot aan *Hiddesakker* ten heirvaart te volgen; welke plaats ik voor de zelfde houd als *Itzehoe*, of, wil men, *Hiddeshove*, in het Holsteinsche, waar hij toen waarschijnlijk zijn hoofdkwartier zal gehad hebben. De toen daar wonende volken schijnen mij toe, toen ook reeds tot den Frieschen volksstam te hebben behoord, maar nog niet geheel en al aan KAREL onderworpen, doch later niet onder zijn gebied gekomen te zijn. Zij zijn in de geschiedenis onder den naam van Oost-Albingiërs, later ook onder dien van Noord-Friezen, bekend.

Ons traktaat spreekt alleen van *Dithmarschen*. Was dit dan in dien bond begrepen? Wij gelooven van neen. Het spreekt er alleen van als van een vrij volk, dat onder geen en opperheer stond. Gij zult mij, en te regt, vragen: Wie waren dan die Dithmarschers? Ook ik vraagde het den geleerden, bij mijn verblijf in dat land; maar niemand konde mij een voldoende antwoord geven: men wist hunnen oorsprong niet. Ik wil U evenwel mijne gissingen hieromtrent mededeelen; zij gronden zich deels op de geschiedenis, deels op mijne onderzoekingen, welke ik in dat land en in *Noord-Friesland* gedaan heb.

Dit volk heeft, wat zeden en gewoonten betreft, zeer veel overeenkomst met de oude Duitschers, en hun geest van vrijheid en onafhankelijkheid is bij hen op verre na nog niet uitgebluscht, en ik houd het daarom voor een gedeelte van een oud Duitsch volk, dat zich, waarschijnlijk nadat KAREL die streken verlaten heeft, aldaar heeft nedergezet, en de toen aldaar wonende Friezen van daar over de *Eider* heeft verdreven. Hun verschil, hoewel dan niet groot, met de zeden en gewoonten der Noord-Friezen, duidt duidelijk eenen anderen oorsprong aan.

Maar ook hun naam spreekt, mijns oordeels, voor hunne

*

Duitsche afkomst. Immers, dat *marsch* eene moerassige, eene lage, waterachtige, plaats beteekent, en marschen dus bewoners van zoodanig gelegene landen, is U bekend. In het woord *Dith* ligt dus de hoedanigheid van die marschbewoners. En wat beteekent het? Spreken wij het met de lange *i* uit, en wij hebben *Diet*, hetwelk wel verwant met *Deut*, Duitsch, zal zijn, en krijgen alzoo Deutmarschen, dat is: Duitsche marschbewoners, eene onderscheiding van de Friesche marschbewoners.

Nemen wij nu dit alles in aanmerking, en overzien wij nu de hier genoemde landen; en vergelijken wij dan daarbij de verdeeling van den Abt EMO, van *Werum*, die, de *septem villas Frisiae maritimas* opnoemende,

Het eerste van den *Kinhem* tot het *Flie* stelt,

Het tweede van het *Flie* tot de *Lauwers*,

Het derde van de *Lauwers* tot de *Eems*,

Het vierde van de *Eems* tot de *Jade*,

Het vijfde van de *Jade* tot de *Wezer*,

Het zesde van de *Wezer* tot de *Elbe*,

Het zevende van de *Elbe* tot de *Eider*;

Dan behoeft het ons niet te verwonderen, dat onze geschiedschrijvers niet alleen, maar ook die van andere volken, de Friezen oostwaarts tot aan *Jutland* hebben laten wonen.

Men mag mij tegenwerpen, dat de Angel-Saksers aan *Jutland* grensden. Deze zijn niet alleen reeds vroeg uit hunne woonplaatsen naar *Engeland* overgegaan; maar ook meen ik mij sterk genoeg te gevoelen, om te bewijzen, dat dat volk meer binnenwaarts en aan de kusten der *Oostzee* gewoond heeft, en dat in het landschap *Anglen*, aldaar gelegen, hunne benaming nog is overgebleven.

Wij hebben dan nu oostwaarts *Frieslands* uiterste grenzen nagegaan, en dezelve tot *Jutland* kunnen uitstrekken. Laat ons nu eens weder westwaarts keeren, en zien hoe

verre, volgens de geschiedenis, aldaar hunne grenzen zich uitstrekten.

Om dit te doen, zullen wij nog eenmaal ons traktaat aanhalen, en zien, hoe verre wij dit kunnen uitstrekken.

Het noemt het eerste zeeland *West-Friesland*, bevattende *Hoorn, Enkhuizen, Medenblik* enz., en zegt, dat het door de Graven van *Holland* vermeersterd is geworden; het behoorde dus vroeger ook tot het oude *Friesland*. EMO zegt, dat het zich tot aan den *Kinhem*, of oostelijken mond van den *Rijn*, uitstreckte, hetwelk op de oude kaarten het *Vlie* is.

Doch wanneer wij nu lezen, dat ook over het *Vlie* Friezen woonden; dat *Wijk bij Duurstede, Utrecht* en andere plaatsen, om niet alle op te noemen, mede daartoe behoorden; wanneer Frankische geschiedschrijvers dit bevestigen, en de Noordsche sagen hiervan mede melding maken; wanneer wij in aanmerking nemen, dat KAREL den kalen het westelijke *Friesland* ten deel viel; wanneer wij verder bij KLUIT, in zijne *Historia critica*, II. deel, I. stuk, blz. 283, van een diploma, van 31 December 1204, gewag gemaakt vinden, en in hezelve van een *zelandia intra Mosam et Scaldim*; en eindelijk, om niet nog meer op te sommen, bij MELIS STOKER lezen:

Dat al het land beneden *Nymagen*
 Wilen *Nedersassen* hiet,
 Alzoo als de stroom verschieet
 Van der *Mase* en van den *Rine*,
 De *Schelt* was het westende sine,
 Alzoo als ze valt in zee;

Dan geloof ik, dat wij gereedelijk, in verband met de voorhandene geschiedenissen van andere landen, kunnen zeggen, dat *Friesland* zich ten minste tot de *Schelde* toe westwaarts heeft uitgestrekt, en dat die landen eenmaal in de geschiedenis onder de benaming van de zeven zee-

landen zijn bekend geweest. En het zoude mij niet verwonderen, dat de provincie *Zeeland* haren naam aan die verdeeling te danken heeft.

Wij voor ons meenen als nu te hebben aangetoond, dat *Friesland* zich eenmaal, onder de benaming van de zeven zeelanden, van de *Schelde* tot de *Eider* heeft uitgestrekt; en meenen het aldus te moeten verdeelen:

Het eerste zeeland van de *Schelde* tot de *Maas*. Toxandri.

Het tweede van de *Maas* tot den *Rijn* bij *Leiden*. Batavi.

Het derde van den *Rijn* tot het *Vlie*. Frisii minores.

Het vierde van het *Vlie* tot de *Eems*. Frisii majores.

Het vijfde van de *Eems* tot de *Wezer*. Chauci minores.

Het zesde van de *Wezer* tot de *Elbe*. Chauci majores. En

Het zevende van de *Elbe* tot de *Eider*. Fosi, of Saxones.

Hier hebben wij de natuurlijke verdeeling dier aan zee gelegene landen, door, toenmaals alle groote, rivieren afgescheiden. De benaming van zeelanden is langen tijd bijbehouden gebleven, doch, zoo als wij gezien hebben, op de kleinere gedeelten van dit geheel teruggebracht.

Vinden wij dit alles nu in onze geschiedbladeren behoorlijk te boek gesteld? Ik voor mij geloof neen. En ik houd daarom onze geschiedenis, ook in dit opzigt, voor zoo onnaauwkeurig, dat het allerwenschelijkst ware, dat eene bekwame hand dit gedeelte eens op nieuw uitwerkte. Het bevat een van de belangrijkste hoofdpunten, zonder welker ontwikkeling alles, wat in dat tijdstip staatkundig is voorgevallen, onzeker en duister blijft. Deze zeven zeelanden stonden eenmaal ieder op zich zelve, en waren alleen in geval van vijandigen aanval bondgenootschappelijk vereenigd, zoodat het eene het andere dan te hulp kwam.

Mijns inziens zijn de twee eerste zeelanden reeds vroeg, en in het begin der Frankische regering, door de Franken overmeesterd geworden, terwijl iets later het derde voor

die magt, eerst gedeeltelijk, heeft moeten zwichten; terwijl het andere gedeelte door de Graven van *Holland* is vermeesterd geworden. Men raadplege dus daarover voornamelijk de Frankische geschiedenis, in verband met die van de provinciën *Zeeland* en *Holland*, en de geschiedenis van het Romeinsche tijdvak.

Het zevende, welker bewoners ik houd door de Ditmarschen verdreven te zijn, heeft dan, kort na KARELS verblijf in die streken, buiten dien bond moeten gaan; en hiertoe dienen de Deensche, Jutsche en andere geschiedenissen.

Het zesde weten wij, dat voor de magt der Bisschoppen van *Bremen* heeft moeten zwichten; en hierin zal ons dan de geschiedenis van het bisdom *Bremen* helpen kunnen.

Met betrekking tot het vijfde kunnen wij met nut de Oost-Friesche geschiedenis naslaan; terwijl de verbroekeling van dit vijfde en die van het vierde in de geschiedenissen van de bisdommen van *Munster* en *Utrecht* te vinden zullen zijn; om dan eindelijk dien grooten bond in de overgeblevene *Groninger Ommelanden* en in ons *Friesland* deszelfs uiteinde te zien nemen; welke laatste, tot den tijd van KAREL den vijfden, geenen opperheer onderdanig waren, dan alleen, in naam, den Keizer van het *Roomsche rijk*.

Door de opgave van dit alles, zult gij met mij wel willen instemmen, dat dit punt der geschiedenis veel te wenschen overlaat, en dat het van het uiterste gewigt is, dit nader te bewerken. Ik vlei mij, dat wij dan beter met den staatkundigen toestand van *Friesland* zullen bekend worden, en de oorlogen, tegen en met de Friezen gevoerd, beter leeren kennen, en den weg aangewezen, langs welken eerst het westelijke, en later het oostelijke, *Friesland* aan de Frankische magt, onder zekere voorwaarden, is onderworpen geweest; dat Gij dan met een zult leeren, welke personen zij waren, die, onder de

benaming van Koningen, *Friesland* voor een gedeelte overheerd hebben, en hoe uit dezelve, of wel uit andere Noordsche grooten, naar alle waarschijnlijkheid, de Nederlandsche Graven zijn gekomen, en wat men van de invallen der Noormannen te denken heeft; hoe die grooten zich nimmer van het oostelijke *Friesland* hebben kunnen meester maken, dan voor korten tijd.

Gij zult dan tevens de verschillende benamingen voor de districten, daarin gelegen, beter begrijpen. En het zal U niet meer vreemd voorkomen, als ik U zeg, dat de Friezen over de *Eems*, eenmaal Chauken genoemd, door hun bondgenootschap met de Saksers, dien naam van de Saksers gekregen hebben; want Chauken, Sauksen en Saksen zal dan wel het zelfde zijn. Gij zult daaruit verder zien, hoe de overmagt deze, aan geen en heer onderworpen, landen heeft overmeesterd; en, met betrekking tot het land tusschen de *Eems* en de *Wezer*, hoe inboorlingen hunne magt misbruikt hebben, om hunne mede-Friezen onder hun gezag te brengen; in mijn oog eene vlek in de geschiedenis van dat land. Eindelijk zult gij zien, dat het dan nog overgeblevene, door vreemde magten in twist gestookt, in zich zelve zijne zelfstandigheid heeft helpen vernietigen, en met mij uitroepen: *Sic transit gloria mundi!*

DE HAAN HETTEMA.

